

A MADUREZ EN ESCUDEIROS.

1.- RADIOGRAFÍA DO POBO Ó LONGO DA HISTORIA RECENTE.

SÉCULO XVIII.- [EXTRAÍDA DO INTERROGATORIO DO MARQUÉS DE
ENSENADA NO ANO 1752.]

A freguesía de San Xoán de Escudeiros era de Señorío e pertencía ó Excmo. Sr. Marqués de Malpica e Mancera, conde de Gondomar, que puña nela correxidor e xustiza ordinaria. O correxidor era, nesta data, Don Luis Hermida e o escribán de número, Juan Antonio Rebollo

O marqués cobraba o dereito de Portazgo neste lugar e verea que viña de Castela. Este dereito tiñao arrendado a Manuel Mosquera, veciño de Pontedeva, quen, á súa vez, tiñao subarrendado a Don José Tellez, alférez inhábil e veciño do lugar, pola cantidade de 1411 reais de vellón. Asemade o marqués percibía por dereitos de vasalaxe 56 reais de vellón; por sisas 37 reais e medio de vellón; por luctuosa a que se entendía a mellor alfaia do cabeza de familia que falecía. Tamén cobraba a alcabala vella e diversas rendas forais. Por razón de servizo ordinario e extraordinario a freguesía pagaba anualmente 126 reais, carga que os veciños consideraban excesiva.

O estado cobraba a alcabala nova, os centos e millóns. A alcabala importaba cada ano 165 reais e quince maravedís de vellón.

Había catro cregos: Don Pedro Sánchez era o abade cura, Joseph Bernardino Espada e Francisco Álvarez eran presbíteros e Don Pablo Fernández era clérigo de menores ordes asignado á capelanía. A igrexa cobraba os dezmos, que percibía o crego de tódolos froitos e do viño, por cada horta 10 maravedís, por cordeiros e lá, 15 reais e 24 maravedís, e, por manteiga e tenreiros, 20 reais. Ademais por primicias cada veciño tiña que pagar medio ferrado de pan ó ano, menos os pobres, que pagaban 34 maravedís. Esta entrada pecunaria ía para a fábrica da Igrexa, recordemos que a sacristía actual é do século XVIII e a parte do fondo, situada trala pía da auga bendita, do XIX. Polo voto a Santiago cada veciño que posuíra unha xunta de bois ou de vacas tiña dar un ferrado de pan, medio ferrado se solo tiñan un boi ou vaca. O crego tamén recollía as Pascuas.

Había naquel entón 72 veciños e 139 casas, incluídos fornais e palleiros.

Os cultivos do pobo eran de centeo millo, millo miúdo (paínzo), trigo, fabas, nabos, ferraña, viño, liño, castañas, legumes e hortalizas (verzas, coles, cebolas, tomates, cabazas...). Ó respecto da gandaría había algúns pares de bois, vacas de labranza, xovencos, carneiros, ovelas, algunha besta, porcos e galiñas. Daquela o ferrado de trigo e o de linaza valían 6 reais; o ferrado de millo, o de fabas e o carrado de viño, ó igual que o carro de leña de carballo, valían 4 reais, o ferrado de millo miúdo valía igual ca unha galiña ou unha libra de manteiga, 2 reais.

Naquela época non traballaban as minas. Había unha taberna pública que rexentaba Ambrosio Estévez por 299 reais de vellón, que o pobo aplicaba ó pago da sisa.

As medidas que empregaban era o copelo, o ferrado ou tega e a fanega. O viño medíase por moios, cañados, cuartas e cuartillos.

Celebraban as festividades do Corpus Christi e San Xoán Bautista. Os veciños pagaban para estas celebracións e tiñan a obriga de entregarlle ó crego e demais sacerdotes asistentes ós actos relixiosos once ducados de vellón.

Había un pobre de solemnidade, Patricio Rei, que non tiña casa propia e saía ó xornal cobrando 3 reais por día traballado; sen embargo criaba un porco.

Era un pobo eminentemente agrario, pero algúns compaxinaban o traballo no campo co desempeño dalgún oficio. Eran expertos en algo que lles servía como complemento económico da débil economía doméstica. Temos constancia de un *estanquilleiro de tabaco*, Andrés Martínez, a quen lle supuña unha utilidade de 55 reais e 24 marabedís ó ano; un *ferreiro*, Santiago Fernández, a quen se lle supuña unha utilidade de 4 reais por día traballado; *dous panadeiros*, Jacinto Meleiro e Luis Yáñez, a quen se lles supuña a utilidade de 30 reais ó ano, un *taberneiro*, Ambrosio Estévez, que rendía unha utilidade de 40 reais de vellón ó ano, *unha veleira de sebo*, Francisca Pardo, que retaba 33 reais de vellón ó ano; *tres tecedoras*, Josefa Alonso (solteira), Andrea Pérez (casada con Juan Alonso) e Francisca Alonso (casada con Luis Gil), a quen se lles supuña unha utilidade de 20 reais de vellón ó ano, e *oito muíñeiros*, Manuel García Estévez, que tiña catro muíños fariñeiros dunha roda no cachón, Alexandre Álvarez, Adrián Vázquez, Santiago Fernández e Álvaro Diéguez tiñan muíños de unha e dúas rodas no Algoio, Juan Feixoo e Tiburcio Vázquez, que tiñan muíños de dúas e unha roda respectivamente na Firga, e Antonio Estévez e Isabel Meleiro, que tiñan un muíño de dúas rodas na corga do Mato. Ademais tamén había *cinco comerciantes de viño*, Francisco Álvarez (100 reais de vellón ó ano), Andrés Martínez (111 reais de vellón ó ano), Juan Álvarez (132 reais de vellón ó ano), Antonio Estévez (100 reais de vellón ó ano) e Antonio Espada (50 reais de vellón ó ano); un tratante de gando, Manuel Álvarez, a quen se lle supuña unha utilidade de 66 reais de vellón ó ano; un *tratante de grans*, Bernardo Álvarez, a quen se lle supuña unha utilidade de 20 reais de vellón ó ano, e un *subarrendatario de portazgo*, don Joseph Téllez, que acadaba unha utilidade de 40 reais de vellón ó ano e, ademais, como alférez inválido, tiña un soldo do Estado de 45 reais ó mes.

RADIOGRAFÍA DO SÉCULO XIX.

O MIÑANO (1826)

Sabemos polo Miñano que Escudeiros producía, no ano 1826, millo, centeo, fabas e patacas; tamén había minas de prata. A poboación era de 62 veciños e 308 habitantes e contribuía ó Estado con 1100 reais anuais.

Sitúanos ante un pobo maiormente aforado , tanto en terras de cultivo como de montes privados, ó que lle tiñan que facer fronte os seus habitantes con partes diferenciais das colleitas segundo a extensión, localización e calidade das terras, así como pecuniariamente, sobre todo nas hortas. A continuación transcribimos a relación de aforados con especificación da extensión dos terreos:

• Manuel Álvarez	256 copelos
• Herdeiros de Ramón Gil	9 copelos
• Fernando Vázquez	410 copelos
• Bens de Ánimas	148 copelos
• José Gil (forneiro)	437 copelos
• Manuel Alonso	589 copelos
• Manuel Gil (do Roncón)	108 copelos
• Manuel Yáñez	174 copelos
• Álvaro Fernández	272 copelos
• Josefa Alberte	135 copelos
• Francisco Fernández	159 copelos
• Benito Alberte	114 copelos
• Juan Pérez	217 copelos
• Ceferino Torres	212 copelos
• Benito Gil Núñez	208 copelos
• Herdeiros de Francisco Pérez	194 copelos
• Antonio Álvarez	129 copelos
• Constanza Núñez	213 copelos
• Josefa Alberte (vella)	324 copelos
• Bernardo Álvarez	641 copelos
• Herdeiros de Pedro Gómez	356 copelos
• Herdade da Igrexa	30 copelos
• Vicente Gil	274 copelos
• Manuel Gil	104 copelos
• José Alberte	262 copelos
• Ignacio Rey	279 copelos
• Manuela Rey	12 copelos
• José Gil (de Sebastián)	316 copelos
• María Vázquez	203 copelos
• Antonio Giménez	281 copelos
• Antonio Estévez (abade de Trasalva)	300 copelos
• Antonio Estévez Vergara (canónigo de Medinacelli)	106 copelos
• Tomás de Otero	109 copelos
• María Gil	64 copelos
• Herdeiros de Juan Pallares	12 copelos

• José Valado	12 copelos
• Maria Antonia Alberte	488 copelos
• Benito Alonso	507 copelos
• Juan Yáñez	209 copelos
• José Álvarez (do Pozo)	225 copelos
• José Estévez	190 copelos
• Rosa Alonso	263 copelos
• Manuel Estévez	43 copelos
• Teresa Estévez	29 copelos
• Bernardino Martínez	274 copelos
• Francisco Gil Meleiro	334 copelos
• Bernarda Diéguez	71 copelos
• Ramón Alberte	495 copelos
• Francisco Álvarez	319 copelos
• Bernardino Mourille	535 copelos
• Vicente Álvarez	261 copelos
• José Álvarez	430 copelos
• Juan Fernández	470 copelos
• Juan Diéguez	114 copelos
• Luis Yáñez	124 copelos
• Antonio Fernández	74 copelos
• José Fernández	74 copelos
• Herdeiros de Benito Fernández	1,5 copelos
• Escolástica Álvarez	312 copelos
• José Alonso	284 copelos
• Francisco Gil (da Canle)	300 copelos
• Juan Antonio Fernández	37 copelos
• José Gómez	43 copelos
• José Veloso	232 copelos
• Gertrudis Gil	40 copelos
• Juan Antonio Míguez	81 copelos
• Manuel Veloso	158 copelos
• Antonio Gil	72 copelos
• Pedro Benito Pérez	28 copelos
• Ramón Álvarez	29 copelos
• Jacinto Ferro	14 copelos
• Bernardo Espada	4 copelos
• Francisco Alberte	164 copelos
• Bernardo Rey	28 copelos
• Ramón Pérez	176 copelos
• Escolástica Fernández	53 copelos
• Isabel Rodríguez	3 copelos
• A. Rey	7 copelos
• Bernardo Pérez	86 copelos
• Bernardo Domínguez	93 copelos

• Manuel Rodríguez Portugués	21 copelos
• Francisco Telle	19 copelos
• B. Diéguez	22 copelos
• Herdeiros de Jacinta Babarro	17 copelos
• Jacinto Pallares	43 copelos
• Francisco Rodríguez	35 copelos
• Ana Rodríguez	43 copelos
• Agustina Martínez	89 copelos
• Benito Álvarez	54 copelos
• María Antonia Rodríguez	10 copelos
• Benito Gil Cordero	64 copelos
• Benita Alonso	80 copelos
• Antonio Pérez	24 copelos

Asemade outros veciños traballaban terras aforadas en Escudeiros, tres de Quinta, que sumaban 42 copelos, e doce de Grixó, que acumulaban outros 491 copelos.

O MADOZ (1845)

O Madoz testemuña que a freguesía de Escudeiros estaba situada á esquerda do río Arnoia, nunha montaña con boa ventilación e clima san. Pertencía ó partido xudicial de Celanova, do que o separaban tres leguas, e ó concello de Freás de Eiras. Confinaban o termino o río Arnoia, polo norte, Freás, polo leste, Poulo, polo sur, e Fustáns, polo oeste. Producía centeo, millo, fabas e patacas. A súa poboación era de 79 veciños e 300 almas. A igrexa parroquial estaba dedicada a San Xoán e estaba servida por un crego, cuxo destino era de entrada e padroádego laical.

ARREGLO PARROQUIAL DA DIÓCESE DE OURENSE DO BISPO CESÁREO RODRIGO Y RODRÍGUEZ (1893)

A parroquia de Escudeiros pertencía ó arciprestado do Pao e era de entrada: a dotación para o culto era de 150 pesetas e a do párroco de 875 pesetas. Compúñase do único pobo de Escudeiros.

RADIOGRAFÍA DO SÉCULO XX.

Na década dos anos 60, o pobo acada unha dobre actividade agro-mineira. Traballaban nas minas 44 persoas.

Os principais cultivos agrarios eran o millo, patacas, centeo, vides, escaso trigo, fabas, remolacha, nabos e nabizas. Nas hortas atopamos verza do país, repolos, leitugas, cenorias, allos, cebolas...

Hai unha importante cabana gandeira composta de 144 vacas e 4 bois, 20 cabalerías (a maioría mulas e burros), 94 ovellas, 2 pericos e 57 porcos. Traballábanse moitos campos ós que se lle aproveitaba a herba verde e o feo.

A poboación era de algo máis de 60 familias que sumaban 206 persoas. Había 7 estudantes e a xente mercaba nas tendas do Ignacio, Urbano, Euloxia e Mileira. Os médicos que atendían ós veciños eran os de Vilavidal -don Perfeito e don César- e o de San Lorenzo -o Lao-.

Os muíños de auga eran o da Euloxia no Algoio, o da Corrastrasa na Firga e o dos Adrianos no Cachón (que traballaba coa corga de Filgueiró). A finais da década aparece a “molinería eléctrica” da fábrica de Cerdal, que rexentaba o Lourenzo.

As vacas levábanse ó bois a Poulo, Grixó, o Dorno ou púñalle a semente o don Xosé, que era o veterinario de Vilavidal.

RADIGRAFÍA ACTUAL.

O pobo actualmente está pensionado ó 50%. A poboación é de 35 persoas, que aumenta en algo máis de 20 persoas os fin de semanas, festas ou nas vacacións da época estival. Non hai ningún neno que viva no pobo ó longo de todo o ano.

A xente, no anel que rodea ó pobo, practica maioritariamente unha agricultura de horta; salvo unha explotación extensiva, a gandaría redúcese a uns 7 porcos, uns meses antes da matanza. Os espazos agrarios, antes cultivados, inzan hoxe de maleza ou teñen repoboacións de árbores para a madeira.

Os espazos públicos, coma o campo de fútbol, están a desaparecer. Pecharon as tendas e os cafés; no seu lugar construíuse un centro social. O dinamismo e organización dun grupo de escudeiráns (Horacio, Sinesio, Jose Antonio, Lalo, Xan Enrique, Xan Carlos...) trata de darlle vida ó centro social e ós vínculos comunitarios (Comidas, Festa da Santa Bárbara, xestión do monte comunal...).

2.- OS PRINCIPAIS CULTIVOS.

OS PRINCIPAIS PRODUTOS AGRARIOS DA NOSA PARROQUIA.

O Floridablanca (do século XVIII), o Madoz (s. XIX), as lembranzas dos nosos avós e dos nosos pais, así como as vivencias da infancia, pónennos sobre o tapete os froitos que se cultivaban e recollían na parroquia: centeo, millo miúdo (paínzo), millo, trigo, fabas, liño, ferraña, patacas, nabos, castañas, hortalizas, algunhas legumes, uvas, herba... Tradicionalmente a terra repartíase en labradío, pastizais e monte.

O CENTEO

Esta planta gramínea, un pouco máis grande que o trigo, sementábase en terras de secano, nos barbeitos: Traloagro, As Bouzas, parte de arriba de Campolongo, Os Solares...

O tempo de sementeira viña sendo o mes de outubro e o tempo de sega, ou seitura, a finais de xullo. Normalmente segábase coa fouce e logo amonllábase. Os monllos poñíanse sempre c gran cara arriba. Logo transportábase no carro cara as eiras ou patios, onde se mallaba co mallo, apeiro formado por dous paus, un máis longo, a “mangueira”, e outro máis curto, o “pírtego”, que se unían e articulaban cuns coiros ou ferros. Recollido o gran aínda quedaba a faena de erguer, que consistía en airealos grans por medio de cribóns sobre unhas mantas ou sabas. Unha vez que o gran quedaba limpo, metíase en sacos para gardalo e co colmo facíanse feixes atados con vergas da mesma palla que se levaban para o palleiro, servindo de alimento para as vacas e as bestas, para afumalo porco ou para facelos vencellos de atar a herba.

A comezos dos anos sesenta, na Calle, víronse as primeiras máquinas e as erguedoras, que facían o traballo dos veciños por unhas cantidades determinadas.

O gran de centeo usábase maioritariamente para facelo pan, as veces mesturado con trigo, pero tamén se empregaba como laxante mesturado con mel. Ó comezo do pasado século, aproveitábase un fungo, o cornecello, que se vendía para fins medicinais e que, nalgún caso, era unha entrada extra nas debilitadas economías familiares.

Pese a que o centeo fermentado e destilado produce un bo whisky, en Escudeiros non eran conscientes desta utilidade.

Centeo alto ou baixo, en maio espigado, que tardeiro ou temperán, en maio ha telo gran.

Coa chegada do cuco, vén o pan ó suco.

Pan centeo, antes comido que no seo.

Pan centeo, mellor quero do meu que do alleo.

O MILLO.

Seguindo a Bouza Brey, o primeiro millo veu de América, concretamente de Florida, traído polo almirante Gonzalo de Castro e a súa dona Madalena de Luaces, en 1604. Viña en dúas arcas e

unha delas aínda se conserva en Casariego (Asturias). Madalena de Luaces sementouno na súa terra de Mondoñedo. O millo foi inzando, pouco a pouco, polas terras de Galicia; na provincia de Ourense, ben andado o século XVII. Nun principio cohabitou co painzo, tamén chamado millo miúdo ou dos paxaros, que xa era cultivado na nosa terra dende os tempos castrexos. Pouco a pouco o millo foi desprazando ó painzo.

En Escudeiros, o millo foi o cultivo prioritario dende o século XVIII, sementándose en terras de rega ou de certa humidade. Ó longo da parroquia o millo campaba nos Valados, Loureiras, Lobas, As Veigas, Campolongo, O Porto, Barreiro, As Regas, Ouseira, Lavandeira...

Despois de preparala terra, estrala, arala e agradala, sementábase o millo, ben “ó rego”, botándoo nos sucos, ou “á manta”, ou sexa, “ó chou”. A época da sementeira do millo era en abril e maio. Unha estampa típica deses meses era ver a un rapaz diante das vacas, un home na rabiza do arado e unha muller detrás. Unha vez nacida a planta, polo mes de San Xoán, dábaselle unha sachadela ou renda, que se repetía a principios de xullo. No remate do mes, entresacábanse as plantas que sobran para que medraran mellor as que quedaban. Despois viña a rega. A auga, maioritariamente da minas, pozas e nacentes, empozábase. A enorme rede de pozas requiría unha limpeza anual, tras o aviso do tandeiro: a Levada, o Pozo da Canle, o Barreiro, o Porto, as Regueiras do Val (2), a Veiga de Abaixo, ampolongo (2), Ouseira, a Levada da Abilleira, as pozas do Palleiro, A Seara, o Valiño... Coa rega púñase en hora vella o reloxo do peto da Calle, que marcaba os tempos de rega de cada veciño; se a rega cadraba pola noite levábase un farol que alumease. A finais de xullo e comezos de agosto, quitábanlle á planta o pendón, que se lle daba ó gando. Un pouco máis adiante, algúns escoltaban a planta, que consistía en cortar a parte superior do grañeiro ata un pouco máis arriba da espiga. Estas “coletas” comíaaas o gando. Para gardar as espigas dos corvos, teixugos e touróns armábanse espantapaxaros ou púnanse tarabelas. A comezos do outono tiña lugar a colleita, quitábanse as espigas cos cuscos ou folecos e botábanse en cesto ou sacos. Despois cunha fouce cortábase a palla que se empiaba nos eidos, para logo seca carrala para a casa e darlla ó gando. Nos palleiros, alpendres e algúns patios tiña lugar a esfolla, traballo no que se xuntaba a familia e algúns veciños. Os mozos e mozas devecían por facer este traballo, acaso porque nestes espazos de conversa iniciábanse amoríos. Cando aparecía unha espiga raíña, que era a de cor morada, o que a esfollaba quedaba como rei ou raíña ata que aparecera outra. As espigas esfolladas levábanse para os canastros En Escudeiros, a maioría dos veciños tiñan os seus hórreos, que podían ser de catro, seis ou oito pés. As zonas onde se concentraban estas construcións eran no Bacelo, Roncón e Fondodevila. Algúns folecos aproveitábanse para facer colchóns que, daquela, eran de lá, folecos ou borra (cortiza). O debullado das espigas acostumaba facerse nas noites de inverno ó carón das cociñas de leña. Para moer o gran primeiro empregábanse os muíños da Firga, Argoio, Cachón e Mato e, xa máis tarde, o muíño eléctrico da fábrica de Cerdal, que rexentaba o Lorenzo. Algúns veciños chegaron a levar as meiladas ós muíños da Chancela.

O primeiro millo é dos paxaros.

Nin millo engrolado nin millo queimado.

O millo mesto no cesto, o millo raro na leira.

O millo, polo San Marcos, nin nado nin no saco.

AS PATACAS.

A pataca veu de América. Os españois descubriron, en 1526, en Haití, o camote, que os haitianos chamaban batata e que os colonizadores transformaron en pataca. Pouco despois descubriron a papa -en idioma quechua- no Perú, que, aínda diferente, recibiu o mesmo nome de pataca.

No século XVI era coñecida en Galicia e foi plantada nas hortas do mosteiro de Herbón, que nun principio non se empregaba na alimentación humana. Trala fame de 1730-1735, as producións de castañas minguaron por mor dunha epidemia nos castiñeiros; estas, que eran a base da alimentación galega, foron substituídas polas daquela chamadas “castañas de indias”, que eran as patacas.

En Escudeiros a sementeira das patacas facíase polos meses de abril ou maio, se ben, as patacas do cedo sementábanse en marzo, maioritariamente nas hortas. A sementeira podía facer co arado ou a rego aberto polo home, habitualmente en terras de secano. Sempre se acompañaba a semente, que tiña que ter algún ollo, de esterco e mineral. Rendábanse e combatíanse os escaravellos con sulfatos e, xa ultimamente, con veneno (ZZ). A colleita normal facíase en setembro e depositábanse en tres montóns: as grandes, para alimentación humana, as pequenas, para os porcos e o gando, e as espichadas, maioritariamente tamén para os animais. Conforme ía pasando o tempo era necesario desxoromelalas.

A pataca, en cachelos ou enteira, usábase para o caldo, o guiso e para a tortilla de patacas (Foi o exército de Zumalacárregui o primeiro que as consumiu deste xeito).

Patacas fritidas, unha delicia.

Patacas sen compango, dállas ó gando.

Patacas amarelas non quero saber delas.

O VIÑO.

Hai un penso pétreo dun lagar nas ruínas dunha casa do pobo. O Floridabranca, no século XVIII, di que Escudeiros tiña un viño de calidade inferior; daquela a unidade de medida era o moio, que se compuña de catro cañados e cada cañado de catro cuartas que facían dezaseis...

Na toponimia menor do pobo hai dous microtopónimos dos Bacos, lugares de viñas, que se situaban entre as Cancelas e a Briñeira -onde, a día de hoxe, se poden apreciar os socalcos- e por enriba dos Campos de Filgueiró, ladeira do Valdaspe/ Rodeiro. A última viña traballada no chan da Cortiña foi a da Aurora, que logo herdou a María Mileira. A outra zona de cultivo de viño era o Tournal, onde había moitas viñas, algunhas grandes, coma a do Señorito, que logo mercou o Servando, a do Fortes, a do Raña -na Rolleira- e a do Euxenio, que logo mercou o Xosé

Anxelo. O viño do Toural era de boa calidade e competía en sona con lugares como a Cela, Cobas, A Espiñeira, A Marruquiña... Outras zonas vitivinícolas do pobo eran a Abilleira, a Lavandeira, Chorosa, A Fraga...

No século XVIII as castes cultivadas eran as autóctonas: bronzellao, merenzao ou bastardo, caíño, verdallo, treixadura, espadeiro e carabuñeiro.

O século XIX foi nefasto para a viticultura da parroquia. As pragas, primeiro a do oidio (1845) e despois a da filoxera, mataron moitas castes autóctonas, que deixaron oco para o alicante, xerez e híbridos, por mor da resistencia destas ante as pragas, ademais dunha maior produción cuantitativa.

O cultivo do viño era moi traballoso. Primeiro romper para a viña. Camas de toxo, xestas, codesos e fentos nos buracos abertos das gabias. Cada determinado tempo a viña esixía abrir e estercar. O primeiro traballo era o da poda, que se facía entre novembro e febreiro; logo viña a rodriga e o estacado. As estacas, principalmente, eran de mimosa, que tiñan unha vida de tres anos, pero tamén se facían de castiñeiro ou de sanguíño, que tiñan unha vida útil maior. A finais de abril, principios de maio, comezábase cos tratamentos da viña: conxunción de xofre e sulfato de cobre con cal. A maioría das viñas tiñan pipos onde se desfecía o sulfato que, naquel entón, viña en pedras. A maduración, en agosto e setembro, paralizaba a faena de sulfatar coa vista posta xa na vendima, conxunción de traballo, festa e comunitariedade. As uvas recollíanse en cestas, caldeiros e culeiros para logo seren transportadas en tinallas e arcas ás adegas, onde os rapaces, descalzos, as pisaban. O mosto, xunto co bagazo, metíase nas cubas. Co bagazo facíase augardente. Ó longo do ano, en días claros e lúa mingunte, facíanse algunhas resacas co obxectivo de melloralas bebida de Baco.

Vendimiaí, vendimadeiras na vendima de meu pai,

vendimái e comei uvas que outra cousa non hai.

Mora madura pinta a uva.

Polo Santiago comeza na viña a pintalo vago.

Polo San Lucas saben ben as uvas.

Uva mollada para viño non vale nada.

O que cava e birra fará boa vendima.

A vendima enxoita e fría.

Poda a viña en marzo para cavala en maio.

Polo San Mateo vendima arreo.

A viña ó pé do camiño ten mal veciño.

A viña, onde haxa xeadas; a terra, onde haxa auga.

Deixa a auga e bebe o viño despois do San Martiño.

Polo San Martiño, proba o teu viño.

O viño pola cor, o pan polo sabor.

O viño fai rir, fai durmir e fai as cores da cara saír.

O viño das cepas vellas quenta as orellas.

O viño fai ó vello mociño.

Das aves que erguen o rabo a peor é o xarro.

Onde entra o beber sae o saber.

Tabaco, viño e muller botan a un home a perder.

AS MEDIDAS TRADICIONAIS.

A cuarta. - Medida de capacidade para líquidos que equivale a 8 litros. Cando a medida é de superficie, equivale a un cuarto de ferrado e se é de lonxitude, equivale uns 20 centímetros, distancia entre o dedo maimiño e o polgar coa man aberta.

Cuarateirón. - Media de capacidade equivalente a un cuarto de litro.

Cuartillo. - Medida de capacidade equivalente a medio litro.

Moio. - Do latín MODIU(M). Medida de capacidade e de superficie. Empregábase para medir o viño e equivalía a 8 olas ou 128 litros. Para medir o trigo, ou outros cereais, equivalía a 12 ferrados. Tamén se utilizaba para medir as tellas, coa equivalencia de 120 pezas.

Neto. - Do latín NITIDU(M), "limpo". Media de capacidade equivalente a medio litro, xa que logo, igual ó cuartillo.

Ola. - Medida de capacidade para líquidos, especialmente para o viño, equivalente a 16 litros.

VERZAS, FABAS, CEBOLAS, ALLOS, NABOS, NABIZAS, GRELOS...

- As verzas púñanse nas hortas, xeralmente terras boas, se ben a verza bronce podía verse nalgunhas ardades. A verza galega, ademais de para o consumo humano, aproveitábase para os animais: porcos, coellos, pitas...

A verdura no outono cómaa o dono.

Verzas en xaneiro saben como a carneiro.

Se queres ver ó teu home morto dálle verzas en agosto.

As verzas no outono comen ó seu dono.

- As fabas polo xeral sementábanse entre o millo e, despois da súa recollida, levantábanse. En Escudeiros había moitos tipos de fabas, pero a máis característica era a faba branca, que se empregaba para o caldo e para os potaxes. As fabas sobrantes vendíanse inicialmente ós arrieiros e ,anos despois, en Celanova ós Calleja ou á Irene de Cerdal.

En toda casa cocen fabas e no nosa a caldeiradas.

Da Deus fabas a quen non ten queixadas.

- As cebolas recollíanse ó final do verán e colgábanse en restras nas adegas ou nos palleiros. Os allos sementábanse no Nadal ou principios de ano e recollíanse a comezos de xuño, para logo gardalos enrestrados.

A bo allo, bo tallo.

Se queres ter un bo allal, seméntao polo nadal.

Cada día de xaneiro perde un allo o alleiro.

- O nabo, planta da familia das crucíferas, é moi apreciado, tanto pola súa verdura como para alimentalos animais. Sementábase á manta nas terras de centeo, trigo e patacas polos finais de agosto, principios de setembro. Un bo nabal depende moito da rama do nabo recen nacido, fai moi bo caldo; os grelos, posiblemente os máis apreciados, eran os talos floreiros tenros denantes de grelar.

As nabizas piden unto, cos grelos lacón no punto.

Do nabo sal a nabiza, da nabiza sal o grelo, son tres persoas distintas e un só Deus verdadeiro.

WWW.ESCUDEIROS.ORG